

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидата юридичних наук, доцента НОВАК Тамари Сергіївни на дисертаційне дослідження БУЦМАКА Артема Юрійовича на тему: «Правове забезпечення екологічної інформації», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право»

Актуальність обраної теми. Невід'ємною рисою сучасного суспільства є високий рівень розвитку інформаційної сфери з її швидкими темпами продукування великих об'ємів інформації, стрімким розвитком інформаційної інфраструктури, поступальним ростом кількості зайнятого в інформаційному секторі економіки населення тощо. Поступово формується розуміння того, що інформація є одним із найважливіших суспільних ресурсів. Володіння відповідними інформаційними даними є умовою ефективної діяльності фактично у всіх сферах суспільного життя. Може стати інформація й інструментом деструктивної діяльності, певного роду «зброєю».

Однією з нагальних проблем в сучасній Україні є питання забезпечення права людини на інформацію, як основоположного конституційного права, оскільки ч. 1 ст. 34 Конституції України гарантує кожному право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Важливим різновидом інформації є екологічна інформація. Невід'ємним правом кожної людини є право володіти інформацією про стан довкілля, стан взаємодії та рівні його забруднення, інформацією про якість харчових продуктів і предметів побуту, загрози виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати їх ліквідації тощо. Частиною права на екологічну інформацію є також і право вільного доступу до такої інформації, її доступність та достовірність. Забезпеченню належного рівня реалізації цих прав має слугувати відповідне правове поле, яке в Україні, на жаль, є недосконалим. Звідси дисертаційне дослідження А. Буцмака, що має за мету визначення сутнісно-змістовної характеристики, особливостей становлення, реалізації та шляхів вдосконалення правового забезпечення екологічної інформації, є своєчасним та актуальним.

Додатково підтверджується цінність дисертації А. Буцмака й потребою в подоланні тих викликів у інформаційній сфері, у тому числі й щодо екологічної інформації, що постали перед нашою державою в умовах війни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація характеризується системним підходом до предмету дослідження. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел, положень вітчизняного та міжнародного законодавства, статистичних матеріалів та матеріалів судової практики.

Методологічною основою наукового дослідження є сукупність методів наукового пізнання, зумовлених метою, завданнями, специфікою предмета й об'єкта дослідження. Застосовуючи діалектичний метод дисертант дослідив обмеження інформаційних прав і свобод з метою захисту національної безпеки в Україні. Формулювання та удосконалення понятійно-категорійного апарату дослідження, зокрема, понять «екологічна інформація», «інформація про стан довкілля», «інформація про навколишнє природне середовище», «інформація про навколишнє середовище» було здійснено через використання логіко-семантичного методу. Формально-логічний метод було покладено в основу юридичного

аналізу чинних нормативних конструкцій, визначення місця права на доступ до екологічної інформації у правовому полі. Системно-структурний метод дисертантом використовувався для дослідження обмежень права на доступ до екологічної інформації, а також при вивченні внутрішньої структури та елементів права на доступ до екологічної інформації. Системний метод ліг в основу дослідження гарантій захисту права на доступ до екологічної інформації. За допомогою застосування методу порівняльно-правового дослідження дисертант розглянув міжнародне законодавство та проаналізував досвід зарубіжних країн з теми дослідження.

Структура дисертації є логічно виваженою та чіткою, що дозволило автору повно охопити предмет дисертаційного дослідження. Справляє позитивне враження джерельна база роботи, що свідчить про системне і повне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки автора, його формування як науковця.

У **вступі** здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження, кількість публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення дисертаційного дослідження та структуру роботи.

У першому розділі дисертації **«Загальнотеоретична характеристика правового забезпечення екологічної інформації»** увага приділена понятійно-категорійному апарату дослідження та з'ясуванню правової природи екологічної інформації.

У другому розділі дисертації **«Реалізації права на доступ до екологічної інформації»** автором визначено особливості надання екологічної інформації широкій громадськості та зацікавленій громадськості; досліджено гарантії здійснення права на екологічну інформацію; з'ясовано обмеження права на інформацію; розкрито питання реалізації права на доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів та предметів побуту в умовах воєнного стану; визначено напрями вдосконалення механізму реалізації права на доступ до екологічної інформації в Україні.

Третій розділ дисертації **«Захист порушеного права на отримання екологічної інформації та напрями розвитку права на доступ до екологічної інформації в Україні»** присвячено питанням судового захисту порушеного права на отримання екологічної інформації; характеристиці європейських стандартів позасудового оскарження відмов у наданні екологічної інформації.

Завершується дисертаційне дослідження розгорнутими **висновками**, які є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті за завданням дослідження й містять важливі теоретичні та практичні положення щодо вдосконалення правового забезпечення екологічної інформації в Україні.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення й вирішення теоретико-прикладних проблем екологічного, інформаційного, конституційного права України; нормотворчій діяльності – при вдосконаленні сучасного законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що визначають доступ до екологічної інформації; правозастосовній діяльності – у процесі внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, а також прийняття нових законів та підзаконних актів у сфері реалізації права на доступ до екологічної інформації в Україні; навчальному процесі – при підготовці навчальних посібників, підручників та навчально-методичних матеріалів,

а також при викладанні навчальних дисциплін «Екологічне право», «Інформаційне право», «Конституційне право».

Отже, дисертація може виступати теоретичною основою для проведення науково-прикладних досліджень у сфері правового забезпечення екологічної інформації, а висновки та рекомендації, що сформовані автором, можуть бути враховані під час удосконалення чинного та формуванні перспективного національного законодавства.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, захищених за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено в 11 наукових працях, з яких 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 8 тез наукових доповідей.

Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційному дослідженні А. Буцмака відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. На с. 23 роботи (рубрика «дістало подальшого розвитку» наукової новизни дисертації) автор вказує про співвідношення понять «інституційний» та «інституціональний» та пропонує «ототожнити інституційність та інституціональність, віддавши при цьому перевагу в застосуванні першому терміну як більш лапідарному і простішому при вимові, а отже, при застосуванні». Не заперечуючи такої пропозиції, хотілося б почути аргументи автора щодо взаємозв'язку цього пункту наукової новизни з предметом, об'єктом та завданнями дисертаційного дослідження.

2. Автором вперше було систематизовано фактори утворення екологічної інформації (с. 22–23). До таких дисертант відносить: а) шкідливі речовини (небезпечні хімічні та радіаційні); б) шкідливі відходи (екотоксичні – небезпечні для навколишнього природного середовища та вибухонебезпечні, окиснювальні, легкозаймисті, подразнювальні, токсичні, канцерогенні, корозивні, інфекційні, мутагенні, сенсibiliзуючі та радіаційні відходи – небезпечні для людини); в) екологічно небезпечна господарська діяльність; г) адміністративні заходи та адміністративні акти; г) міжнародні угоди в галузі навколишнього природного середовища; д) екологічна політика і екологічне законодавство; е) загальнодержавні та регіональні програми екологічного розвитку.

Проте такий підхід є дискусійним, виходячи з наступного. Перше: стилістично правильним було би вживання терміну «радіоактивні речовини» а не «радіаційні речовини». Друге: спірним є звуження шкідливих речовин як факторів утворення екологічної інформації лише до хімічних та радіоактивних речовин, а також встановлення виключного переліку шкідливих відходів. Третє: пропонується систематизація не враховує такі фактори утворення екологічної інформації як енергія, шум, вібрація, іонізуюче та неіонізуюче випромінювання хоча в законодавстві вони визначені (Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуською конвенцією), Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації

про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля» від 20.03.2023 р. № 2973-IX).

3. У рубриці «вперше» наукової новизни роботи серед ознак екологічної інформації автор виділяє «...відомості про стан навколишнього природного середовища і про стан здоров'я населення». Однак чинне і перспективне українське законодавство, Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля оперують терміном «здоров'я людей» в контексті терміну «екологічна інформація». Хотілося б почути аргументи дисертанта щодо доцільності таких термінологічних змін, тому що в тексті дисертації (с. 36–37) вони не наведені.

4. Однією з пропозицій дисертанта є введення у національне законодавство єдиного поняття екологічної інформації, яке б узгоджувалося зі ст. 2 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). Однак Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля» від 20.03.2023 р. № 2973-IX, по-перше, вже запроваджує новий підхід до визначення поняття «екологічна інформація», що відповідає базовому міжнародному документу у цій сфері – Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуської Конвенції) та, по-друге, уніфікує його через внесення змін до ч. 1 ст. 13 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. Єдине: ці зміни набирають чинності через шість місяців з дня скасування чи припинення воєнного стану. Відмітимо, що згаданий Закон № 2973-IX дисертант в роботі не згадує.

Водночас викладені зауваження переважно мають дискусійний, рекомендаційний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертації. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань і свідчать про творчий характер роботи та спроби вирішення теоретично складних і практично важливих проблем, що мають суттєве значення для юридичної науки.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і належний науковий рівень, теоретичне й практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором у роботі, належним чином викладені в опублікованих здобувачем наукових публікаціях. У дисертаційному дослідженні А. Буцмака відсутні порушення академічної доброчесності.

Дисертація на тему: «Правове забезпечення екологічної інформації» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Буцмак Артем Юрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Рецензент доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат юридичних наук, доцент Тамара НОВАК